

УДК: 347.191

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.2.16>

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ТА ПОСАДОВІ ОСОБИ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Лисенко Ю.О.,
*аспірант кафедри права інтелектуальної власності
та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Лисенко Ю.О. Органи управління та посадові особи господарських товариств.

У статті здійснено аналіз правових засад регулювання статусу посадових осіб господарських товариств та органів управління господарського товариства. Від рівня компетентності та відповідальності посадових осіб значною мірою залежить стабільність функціонування товариства, його репутація та здатність до сталого розвитку. З прийняттям Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» закріплено визначення посадових осіб товариства. Розкрито доктринальні підходи та законодавчі положення щодо змісту таких категорій як: «органи управління товариством», «посадові особи товариства», «посадові особи органів товариства», які не є тотожними. Спільним є те, що діяльність як органів товариства так і його посадових осіб спрямована на забезпечення діяльності товариства, представництва та захисту його інтересів. Відмінність полягає в тому, що органи товариства можуть утворюватися як одноосібні, так і колегіальні. Попри те, що вони не мають статусу самостійного суб'єкта права, наділені певними повноваженнями, визначеними на законодавчому рівні та локальних актах товариства. Посадові особи товариства, так само як і посадові особи органів управління товариства – це завжди фізичні особи. Чітке розмежування функцій і повноважень органів управління та посадових осіб господарського товариства є необхідною умовою для належного виконання ними своїх обов'язків, а також для забезпечення балансу інтересів усіх учасників корпоративних відносин, визначення підстав та видів юридичної відповідальності за дії, бездіяльність, які призвели до порушення прав та інтересів товариства, його учасників або третіх осіб.

Проведено аналіз нормативного регулювання системи органів управління та посадових осіб різних організаційно-правових форм товариств: акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, повних і командитних товариств. Підкреслено, що, незважаючи на відсутність законодавчої вимоги щодо створення органів управління в останніх, на практиці такі структури часто функціонують.

Ключові слова: господарське товариство, органи управління товариством, посадові особи, управління товариством, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, повне, командитне товариство.

Lysenko Y.O. Governing bodies and officers of business companies.

The article analyses the legal foundations for regulating the status of officers of business entities and the governing bodies of such entities. The stability of a company's operations, its reputation, and its capacity for sustainable development largely depend on the competence and responsibility of its officers. With the adoption of the Law of Ukraine "On the Specifics of Regulating the Activities of Legal Entities of Certain Organizational and Legal Forms during the Transitional Period and Associations of Legal Entities", the legal definition of corporate officers has been formally consolidated. At the same time, doctrinal approaches and legislative provisions have clarified the content of such categories as "governing bodies of a company", "corporate officers", and "officers of the company's bodies", which, while interrelated, are not identical in their legal meaning. What unites them is that both the governing bodies and the officers act to ensure the company's functioning, representation, and protection of its interests. The key distinction lies in the fact that governing bodies may be formed either as single-

person or collective entities. Although they do not have the status of an independent legal subject, they are vested with certain powers established by law and internal corporate acts. Company officers, including officers of governing bodies, are always natural persons. A clear demarcation of the functions and powers of governing bodies and officers is essential for the proper execution of their duties, for balancing the interests of all parties in corporate relations, and for identifying the grounds and types of legal liability for actions or omissions that violate the rights and interests of the company, its members, or third parties.

The article includes an analysis of the regulatory framework for governing bodies and officers across various organizational and legal forms of companies, including joint-stock companies, limited and additional liability companies, general partnerships, and limited partnerships. It is highlighted that, despite the lack of legislative requirements for the establishment of governing bodies in the latter two forms, such structures are often established and operate in practice.

Key words: business entity, company governance, company officers, corporate management, joint-stock company, limited liability company, general partnership, limited partnership.

Постановка проблеми. Серед чисельних викликів, що можуть поставати перед кожним господарським товариством, є забезпечення ефективного управління, яке неможливе без професійних посадових осіб та органів управління, які діють в інтересах юридичної особи. Саме від рівня їхньої професійної компетентності, доброчесності та відповідальності значною мірою залежить стабільність функціонування товариства, його ділова репутація та здатність до сталого розвитку. Водночас посадові особи мають не лише права, а й обов'язки перед товариством та третіми особами, що породжує необхідність правового регулювання їхнього статусу та визначення юридичної відповідальності за дії, які виходять за межі наданих повноважень або суперечать інтересам товариства.

На законодавчому рівні залежно від виду господарського товариства визначено органи управління товариством та посадові особи товариства. Як на доктринальному рівні, так і в практичній площині напрацьовано різні підходи до співвідношення зазначених понять. Враховуючи важливість ефективного управління товариством, актуального значення набуває розкриття співвідношення понять органи управління та посадові особи господарського товариства.

Метою дослідження є розкриття змісту та співвідношення понять органи управління та посадові особи господарських товариств на підставі аналізу законодавства та доктринальних підходів.

Стан опрацювання проблематики. Слід відзначити, що питання корпоративного управління, відповідальності посадових осіб товариства та товариства за дії посадових осіб, досліджуються на доктринальному рівні у працях таких вчених, як: В.В. Васильєва, В.Г. Жорнокуй, О.Р. Кібенко, О.В. Кологойда, А.С. Прокопюк, В.П. Савчук, В. Серт, І.В. Спасибо-Фатєєва та інші.

Разом з тим, у зв'язку зі змінами на законодавчому рівні постає потреба в аналізі правових засад діяльності посадових осіб господарського товариства, співвідношення понять «посадові особи товариства» та «органи товариства».

Виклад основного матеріалу. Дослідження змісту та понять органи управління та посадові особи товариства потребує аналізу законодавчих підходів, судової практики та наукових підходів у їх комплексному поєднанні. Визначення та розмежування повноважень посадових осіб товариства, органів управління товариства мають важливе практичне значення, оскільки визначають межі та обмеження у їх діяльності, що у подальшому впливає на застосування відповідальності за їх дії чи бездіяльність, які завдали шкоди товариству або третім особам.

Відповідно до ч. 1 ст. 92 ЦК України [1] юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону. Такі органи можуть утворюватися лише у тих господарських товариствах, які належать до об'єднань капіталів – акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю. Натомість законодавство для повних та командитних товариств не передбачає обов'язковості створення органів, але й не забороняє цього. Орган господарського товариства складається із фізичних осіб, які пов'язані з товариством корпоративними відносинами і мають статус посадових осіб [2].

Ознаками органу товариства є: це певна організаційно оформлена частина юридичної особи, представлена однією або кількома фізичними особами; утворюється відповідно до порядку, визначеного законом та установчими документами; має певні повноваження, реалізація яких здійс-

нюється в межах власної компетенції; волеутворення та волевиявлення юридичної особи оформляється у вигляді прийняття спеціальних актів органів юридичної особи, види яких визначаються законодавством [3, с. 38].

Жорнокуй В.Г. відзначає, що сучасний стан дослідження питань правового становища осіб, що здійснюють функції органів підприємницьких товариств, свідчить про неоднозначність поглядів на категорію «орган юридичної особи», оскільки виділяють чотири концепції його сутності, які умовно можна назвати: 1) «орган юридичної особи – представник» (інституціонально-функціональний представник) (В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатєєва та ін.); 2) «орган юридичної особи – частина юридичної особи» (Ю.М. Жорнокуй, І.Р. Калаур, В.М. Кравчук та ін.); 3) орган юридичної особи – самостійний суб'єкт правовідносин (А.В. Коструба) і 4) «змішана концепція» (Д.В. Плешков, С.С. Вилкин), яка містить у собі елементи попередніх трьох у тому чи іншому поєднанні [4].

Наприклад відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» [5] передбачено однорівневу та дворівневу структуру управління від чого залежить система органів управління. За однорівневої структури управління органами управління акціонерним товариством є загальні збори та рада директорів. До складу ради директорів входять виконавчі директори та можуть входити невиконавчі директор. За дворівневої структури управління органами управління акціонерним товариством є загальні збори, орган, відповідальний за здійснення нагляду (наглядова рада), і виконавчий орган (колегіальний або одноосібний).

Для повного та командитного товариства на законодавчому рівні не передбачено створення органів управління та призначення посадових осіб. Разом з тим, аналізуючи існуючу практику управління зазначеними товариствами Романенко В.О. відзначає, що: «ситуація різко відрізняється від законодавчого регулювання. Так, аналіз низки засновницьких договорів повних та командитних товариств, наявних у відкритому доступі в мережі Інтернет, дозволяє дійти висновку про те, що зазвичай учасники відповідних товариств передбачають існування органів управління, аналогічних із тими, які передбачені для решти видів господарських товариств. З однієї сторони, відсутність прямої законодавчої заборони для повних та командитних товариств мати органи управління дозволяє учасникам вносити в установчі документи положення про такі органи, з іншої – виникає ситуація, коли діяльність товариств не відповідає законодавчому регулюванню такої, і навпаки» [6].

Поряд з органами управління товариством на законодавчому рівні визначено посадові особи товариства або органів товариства.

Слід відзначити, що визначення правового статусу посадової особи товариства має важливе значення у сфері корпоративного, трудового, податкового права та щодо дотримання законодавства у сфері запобігання та протидії корупції.

Перелік посадових осіб юридичних осіб публічного права міститься у Законі України «Про запобігання корупції» голова та член наглядової ради, ради директорів, виконавчого органу, комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), ліквідатор, керівник, заступник керівника, головний бухгалтер, корпоративний секретар такої юридичної особи публічного права, а також особа, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, та її заступники, голова та члени іншого органу управління юридичної особи (крім консультативного), якщо утворення такого органу передбачено законом або статутом юридичної особи публічного права [7].

Статус посадової особи набувається на підставі рішення уповноваженого органу господарського товариства про обрання/призначення конкретної особи членом наглядової ради, виконавчого чи іншого органу. У разі формування складу органів на етапі створення господарського товариства таке рішення приймається його засновниками. Кількість членів виконавчого органу та їх посадові обов'язки визначаються товариством самостійно, як правило, в статуті та/або внутрішньому корпоративному акті (наприклад, положенні про правління) [2, с. 131].

Звертаючись до аналізу положень законодавства у сфері діяльності господарських товариств, слід відзначити що посадові особи товариства визначено в Цивільному кодексі України (далі ЦК України) та в законодавчих актах, які визначають діяльність окремих видів товариств.

З прийняттям Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [8] ЦК України доповнено ст. 99¹ відповідно до якої закріплюється визначення посадових осіб товариства, до яких віднесені: керівник (одноосібний виконавчий орган), голова та члени колегіального

виконавчого органу, голова та члени наглядової ради або ради директорів, ліквідатор, голова та члени комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), головний бухгалтер, корпоративний секретар, а також голова та члени іншого органу товариства (крім консультативного), якщо утворення такого органу передбачено законом або установчими документами товариства. Установчими документами товариства посадовими особами товариства можуть бути визнані й інші особи.

Щодо посадових осіб окремих господарських товариств слід зазначити наступне.

Відповідно до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» посадовими особами визнаються члени виконавчого органу, наглядової ради, а також інші особи, передбачені статутом товариства [9].

Посадові особи акціонерних товариств визначено у ст. 161 ЦК відповідно до якої до посадових осіб віднесені: голова та члени наглядової ради, голова та члени ради директорів, виконавчого органу, корпоративний секретар акціонерного товариства, а також голова та члени іншого органу товариства (крім консультативного), якщо утворення такого органу передбачено законом або статутом акціонерного товариства [1]. Закон України «Про акціонерні товариства» визначає посадових осіб органів товариства, до яких крім визначених в ЦК України, відносить керівника підрозділу внутрішнього аудиту (внутрішній аудитор), керівника відділу бюджету або іншого підрозділу, до компетенції якого належить питання бюджетування акціонерного товариства [5]. Банасевич І., аналізуючи перелік посадових осіб акціонерного товариства, зазначає про доцільність їх класифікації за критерієм управлінської складової на: 1) посадові особи управлінських органів; 2) посадові особи неуправлінських органів. До посадових осіб органів управління відносяться: 1) члени наглядової ради (невиконавчі директори ради директорів); 2) директор (директори) виконавчого органу (виконавчі директори ради директорів) [10].

Порівнюючи положення Закону України «Про акціонерні товариства» та Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» Васильєва В.В. відмічає, що: «якщо у першому вживається термін “посадові особи товариства”, то в другому – “посадові особи органів товариства”. У першому випадку визначення охоплює ширше коло осіб, водночас як в акціонерному товаристві посадовими особами можуть бути лише члени органів товариства. Окрім перелічених осіб, що відносяться до посадових осіб, нормою зазначено, що ними також можуть бути інші особи, визначені статутом товариства» [11].

Слід відзначити, що крім визначення самого переліку ст. 99¹ також закріплює принципи, на яких має ґрунтуватись діяльність посадових осіб, а саме: «діяти в інтересах товариства; добросовісно та розумно; у такий спосіб, який, на їхнє добросовісне переконання, сприятиме досягненню мети діяльності товариства; у межах повноважень, наданих їм установчими документами товариства та законодавством» [8].

Крім того на законодавчому рівні визначаються підстави відповідальності посадових осіб за збитки, завдані товариству. У сфері відповідальності посадових осіб на практиці постає чимало питань, що обумовлено нечіткістю законодавчих положень у зазначеній сфері.

Досліджуючи проблематику відповідальності посадових осіб за збитки, завдані юридичній особі своїми діями або бездіяльністю, Щербина В.С. та Боднар Т.В. зазначають про те, що законодавець по-перше, по різному визначає коло суб'єктів відповідальності (посадових осіб) за збитки (шкоду), завдані юридичній особі, та підстави такої відповідальності залежно від організаційно-правових форм юридичних осіб; по-друге, встановлює неоднакові підстави відповідальності навіть для юридичних осіб однієї організаційно-правової форми; по-третє, не встановлює відповідальність посадових осіб щодо інших, крім акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, державних та комунальних унітарних підприємств, видів юридичних осіб [12, с. 126].

Закон деталізує критерії відповідальності посадових осіб для відшкодування збитків. Це дає можливість товариствам і їхнім учасникам не лише оскаржувати незаконні дії, а й вимагати реального відшкодування завданої шкоди. Проте ефективність цих нововведень залежатиме від правозастосовної практики, готовності судів використовувати норми та рівня юридичної підготовки учасників корпоративних відносин [13].

Висновки. Таким чином, на законодавчому рівні визначено такі категорії як «органи управління товариством», «посадові особи товариства», «посадові особи органів товариства», які не є тотожними. Спільним є те, що діяльність як органів товариства так і його посадових осіб спря-

мована на забезпечення діяльності товариства, представництва та захисту його інтересів. Відмінність полягає в тому, що органи товариства можуть утворюватися як одноосібні, так і колегіальні. Попри те, що вони не мають статусу самостійного суб'єкта права, наділені певними повноваженнями, визначеними на законодавчому рівні та локальних актах товариства. Посадові особи товариства, так само як і посадові особи органів управління товариства – це завжди фізичні особи. Чітке розмежування функцій і повноважень органів управління та посадових осіб господарського товариства є необхідною умовою для належного виконання ними своїх обов'язків, а також для забезпечення балансу інтересів усіх учасників корпоративних відносин, визначення підстав та видів юридичної відповідальності за дії, бездіяльність, які призвели до порушення прав та інтересів товариства, його учасників або третіх осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n538>.
2. Жорнокуй В.Г. Правове становище посадових осіб господарських товариств. *Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації*. Харків, 2022. С. 129–133.
3. Кулага Е., Мельниченко О. Проблеми правового статусу наглядової ради державного акціонерного товариства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2020. № 4(115). С. 35–40.
4. Жорнокуй В.Г. Особи, що здійснюють функції органів підприємницьких товариств, як суб'єкти цивільної відповідальності. *Форум Права*. 2024. 79(2). С. 6–15. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10870789>.
5. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>.
6. Романенко В.О. Особливості здійснення права на участь в управлінні повними та командитними товариствами. II науково-практична конференція. м. Хмельницький, 20-21 вересня 2024 р. С. 11–15. <file:///C:/Users/galin/Downloads/112-Chapter%20Manuscript-3263-1-10-20241002.pdf>.
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
8. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 9 січня 2025 року № 4196-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#n173>.
9. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>.
10. Банасевич І. Види посадових осіб акціонерного товариства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2025. № 67. С. 2.28-2.35. <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu>.
11. Васильєва В.В. Посадові особи в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю. *Право і суспільство*. С.12-18. [file:///C:/Users/galin/Downloads/igorkozych,+vasylievaVV%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/galin/Downloads/igorkozych,+vasylievaVV%20(1).pdf).
12. Щербина В.С. та Боднар Т.В. Відповідальність посадових осіб за збитки, завдані юридичній особі: матеріально-правовий та процесуально-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 120–128.
13. Коваленко О. Посадові особи господарських товариств відповідатимуть за завдані збитки по-новому. *Закон і бізнес*. 17.02.2025. https://zib.com.ua/ua/166087-posadovi_osobi_tovaristv_vidpovidatimut_zavdani_zbitki_po.html.